

СУЧАСНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ СТАН ҐРУНТІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Копієвська Т.М.

Уманський державний
педагогічний університет
імені Павла Тичини

Земля має особливо важливе значення для життя і виробничої діяльності людини, оскільки ґрунти є універсальним природним адсорбентом і нейтралізатором різних хімічних речовин. Ось чому раціональне використання, збереження, підвищення родючості ґрунтів та їх охорона від негативного впливу антропогенних та природних факторів – неодмінна умова нарощування продовольчого потенціалу Черкаської області.

Сучасний стан використання земельних ресурсів Черкаської області не відповідає вимогам раціонального природокористування. Як відомо *раціональне природокористування* спрямоване на забезпечення умов існування людини й одержання матеріальних благ, на запобігання можливим шкідливим наслідкам людської діяльності, на підтримування й підвищення продуктивності та привабливості природи, на забезпечення й регулювання економічного освоєння її ресурсів [1, с. 60]. Але сільськогосподарська освоєність земель перевищує екологічно допустиму.

Внаслідок господарської діяльності порушено екологічно допустиме співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, що негативно впливає на стійкість агроландшафту.

Земельний фонд Черкаської області складає 2091,6 тис. га. Значна частина земельної площі (69,4% або 1451,3 тис. га) – це сільськогосподарські угіддя, у структурі яких 87,6% (1271,6 тис. га) припадає на рілля, 78,6 тис. га – пасовища, 65,2 тис. га – сіножаті, 27,1 – тис. га багаторічні насадження, 8,8 тис. га – перелоги.

У сформованому ґрунтовому покриві області переважають чорноземи. В рілльних землях їх – 841,7 тис. гектарів, що складає – 70,6% ріллі. Найбільше типових чорноземів – 531,1 тис. га, реградованих чорноземів – 195,6 тис. га, опідзолених – 115 тис. га. Це найбільш родючі ґрунти. Всього в області нараховується 361,8 тис. га деградованих та 108,8 тис. га малопродуктивних земель. В 2009 році проведено консервацію на площі 3,7 тис. га, потребують консервації 139,5 тис. га.

Сільське господарство є однією з основних галузей народного господарства, оскільки виробництво продуктів харчування – перша умова життя безпосередніх виробників. Водночас воно є сировинною базою легкої та харчової промисловості. Попит на сільськогосподарську продукцію постійно зростає. У сільському господарстві як і в інших галузях суспільного виробництва, відбувається постійний розвиток і вдосконалення продуктивних сил і на цій основі зростає ефективність сільськогосподарської праці, що дає змогу з меншою кількістю робочої сили виробляти більше

продукції. Черкаська область відіграє важливу роль у системі народного господарства України як регіон з високорозвинутим сільським господарством, яке характеризується високою культурою ведення землеробства і тваринництва.

За обсягами валової продукції сільського господарства Черкащина займає 1 місце серед регіонів України і виробляє 6,6% загальнодержавного обсягу валової сільськогосподарської продукції.

При інтенсивній технології вирощування сільськогосподарських культур винос поживних речовин культурами значно перевищує кількість їх внесення з органічними та мінеральними добривами, внаслідок чого основний показник родючості ґрунту – вміст гумусу зменшується. Сьогоднішній стан виробництва і внесення органічних добрив не в змозі компенсувати витрати гумусу, а нарощування використання мінеральних добрив може привести до закислення ґрунтів, накопичення вмісту нітратів у вирощеній продукції.

Сільськогосподарськими підприємствами області під посіви сільськогосподарських культур у 2009 р. внесено 58,1 тис.т мінеральних добрив у поживних речовинах, що на 22% менше, ніж у попередньому році, і в 3,2 рази менше, ніж у 1990р., у т.ч. 41,1 тис.т азотних (71% загального обсягу), 8,7 тис.т фосфорних, включаючи фосфоритне борошно (15%) і 8,4 тис.т калійних (14%) [2, с. 63-66].

У 2009 р. 27% площ сільськогосподарських посівів зовсім не удобрювались мінеральними добривами, тоді як у 1990р. не удобрена площа не перевищувала 20 відсотків.

Компенсувати скорочення обсягів використання мінеральних добрив можливо було б за рахунок збільшення внесення органічних добрив, проте їх кількість у підприємствах щорічно зменшується, перш за все, через скорочення поголів'я худоби (основних видів) за останні 20 років. Фактично в 2009 р. було удобрено тільки 2,9% посівної площі (на рівні попереднього року, в 1990р. – 19%) і внесено 965 тис.т органіки, в середньому по 1т на гектар посівної площі, що майже в 10 разів менше проти 1990р.

Вапнування було проведено на площі 13,4 тис.га, що на 59% більше ніж у попередньому році. Внесення в ґрунт вапнякової муки на протязі 2009 р. склало 54,5 тис.т, що на 18% менше ніж у 2008р.

Крім того, в результаті використання важкої техніки відбувається ущільнення ґрунту, розвиваються ерозійні процеси, надмірне використання добрив призводить до засолення ґрунтів, разом з тим з року - в - рік родючість зменшується, однією з причин чого є виніс з полів родючого шару ґрунту. За період з 2005 по 2009 роки рекультивация порушених та відпрацьованих земель проведена на площі 0,1 тис.га. На кінець 2009 р. в області загальна площа порушених земель складала 3,5 тис.га, відпрацьованих 1,9 тис.га.

Отже, оптимізація та поліпшення екологічного стану ґрунтів Черкаської області потребує раціонального, збалансованого й екологічно безпечного використання земельних ресурсів.

Сучасна Україна знаходиться в умовах переходу від традиційної організації території з крупними сільськогосподарськими підприємствами, полями і ділянками оброблених земель, недостатньо узгоджених з природним середовищем, до поширених нині в світі *аглоландшафтних систем землекористування* [3, с. 433-434]. Про технічну недосконалість традиційних систем використання земель свідчить масова деградація сільськогосподарських угідь, яка вже набула загрозливих масштабів. Водна і вітрова ерозія ґрунтів, заболочення, підтоплення, вторинне засолення, хімічне забруднення земель набули повсюдного поширення і потребують невідкладних заходів щодо їх призупинення і подолання.

Оскільки однією з передумов *сталого соціально-екологічного розвитку*, що передбачає стабільне економічне зростання країни без деградаційних змін довкілля, є формування так званих *природних каркасів екологічної безпеки* регіонів, країн та континентів. В Україні у 2000 році був прийнятий Закон України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» згідно основних положень якого формування регіональної екологічної мережі потребує поглибленого і докладного аналізу використання сільськогосподарських земель регіону; виділення деградованих (еродовані, засолені, заболочені, підтоплені, забруднені) та малопродуктивних сільськогосподарських земель; обґрунтування їх консервації та часткового виведення із сільськогосподарського використання, переведення до стану природних угідь і використання у складі регіональної екологічної мережі.

Список використаних джерел:

1. Голиков А.П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Вступ до економічної і соціальної географії. — К.: Либідь, 1996. — 320 с.
2. Довкілля Черкащини за 2009 рік: Статистичний збірник / За ред. В.П. Приймак. — Черкаси: Головне управління статистики у Черкаській області, 2010. — 180 с.
3. Топчієв О.Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики: Навчальний посібник. — Одеса: Астропринт, 2005. — 632 с.